

Integracja sensoryczna

wykorzystanie w edukacji i diagnozie pedagogicznej dzieci w wieku przedszkolnym

Coraz częściej sięgamy po pomysły na edukację małych dzieci i rozwiązania, które mają pomóc zrozumieć nam zachowanie i postawę dziecka, a nie tylko dostarczać rozwiązań metodycznych. Doceniamy też różnorodność sposobów uczenia się. Nauczyciele większą wagę przywiązują do zastanawiania się nad źródłami tego, w jaki sposób uczą się dzieci. Jedną z propozycji poszukiwania odpowiedzi na to, jak efektywnie planować edukację dzieci i jakie konkretne rozwiązania stosować, jest teoria integracji sensorycznej. Po edukację przez zmysły nauczyciele często sięgają intuicyjnie, chcąc uatrakcyjnić i uczynić proces edukacji bardziej efektywnym. Warto przywołać choćby to, że zmysły powonienia i smaku ściśle korespondują z emocjami i pamięcią, więc mają związek z uczeniem się.

W tym artykule zachęcam jednak do zastanowienia się nad tym, jak zmysły są postrzegane w świetle podstawowych założeń teorii integracji sensorycznej. Niekoniecznie jest to pięć zmysłów, których funkcjonowanie uświadamiamy sobie na co dzień. Warto zastanowić się też, dlaczego wspomaganie prawidłowego rozwijania się integracji sensorycznej jest tak ważne we wspieraniu edukacji dzieci i jak integrację sensoryczną wykorzystać w diagnozie pedagogicznej oraz kiedy rozważyć współpracę ze specjalistą innym niż pedagog czy nauczyciel.

Czym jest integracja sensoryczna?

Integracja sensoryczna to teoria, u podstaw której leży między innymi założenie, że nasz sposób funkcjonowania na poziomie fizjologicznym, poznawczym, emocjonalnym i społecznym zależy od tego, w jaki sposób nasz układ nerwowy odbiera i porządkuje bodźce docierające do nas przez zmysły. Z punktu widzenia edukacji szczególnie istotne wydaje się tutaj założenie, że możemy usprawniać działanie układu nerwowego, a co za tym idzie wpływać na to, jak dziecko będzie reagować w określonych sytuacjach. Innymi słowy, przez określone działania, ćwiczenia i tworzenie sprzyjających warunków (zdawałoby się tylko na poziomie fizjologicznym) możemy pomóc dziecku reagować na otaczający świat w sposób bardziej adekwatny pod względem poznawczym, emocjonalnym i społecznym. Teoria integracji sensorycznej podaje również, że każdy z nas ma nieświadomą wewnętrzną skłonność do dążenia do integracji sensorycznej właśnie, a więc do tego,

by nasze odpowiedzi na bodźce były jak najbardziej celowe, sensoryjne i pozwalały nam w sposób satysfakcjonujący radzić sobie w każdej sytuacji. Biorąc to pod uwagę, warto, by nauczyciele poddali chwili refleksji nietypowe czy niezrozumiałe reakcje dziecka w pewnych sytuacjach. Być może taka reakcja jest w danej chwili dla dziecka najlepszą na jego miarę próbą poradzenia sobie z bodźcami, które do niego docierają. W skrócie można takie zachowania nazywać reakcjami adaptacyjnymi.

Edukacja przez zmysły

Edukacja przez zmysły często kojarzy nam się z proponowaniem dzieciom sytuacji, w których do uczenia się wykorzystują jak największą liczbę zmysłów: **smak, powonienie, wzrok, dotyk czy słuch**. Takie organizowanie doświadczeń edukacyjnych jest jak najbardziej wartościowe. Jednak mając na uwadze wykorzystanie teorii integracji sensorycznej, należałoby spojrzeć na zmysły w nieco inny sposób. Mianowicie nasz układ nerwowy wraz ze strukturami mózgu

nieustannie odbiera wiadomości – bodźce pochodzące z zewnątrz i z wewnątrz (z ciała) i stale poddaje je interpretowaniu, relatywizowaniu, przetwarzaniu i konstruowaniu odpowiedzi na nie. Tak w dużym uproszczeniu można przedstawić podstawy naszego zachowania, kształtowania się postaw i reakcji emocjonalnych.

Układ nerwowy odbiera bodźce z trzech systemów (co nieco różni się od powszechnego rozumienia pięciu zmysłów): **systemu dotykowego, układu przedsionkowego i układu proprioceptywnego**. Każdy z tych układów funkcjonuje w oparciu o pewne określone struktury w układzie nerwowym i mózgu oraz pełni pewne funkcje. Każda z tych funkcji pozwala kształtować się integracji sensorycznej. System dotykowy jest najbardziej pierwotny, związany z największym organem ciała, jakim jest skóra, wiąże się z poczuciem bezpieczeństwa i leży u podstaw planowania ruchu. Układ przedsionkowy odpowiada za organizację bodźców związanych z koordynacją ruchów oczu, głowy i ciała, równowagę posturalną, odczuwanie grawitacji czy koordynację lewej i prawej strony ciała. Układ proprioceptywny odbiera bodź-

Zmysły w edukacji

Pięć zmysłów – TAK...

- ...gdy planujesz konkretne rozwiązania metodyczne;
- ...gdy szukasz wielu dróg uczenia się;
- ...gdy chcesz uczynić edukację bardziej atrakcyjną.

Trzy układy – TAK...

- ...gdy planujesz cele edukacyjne;
- ...gdy planujesz sposoby na „rozgrzewkę” przed aktywnością poznawczą;
- ...gdy chcesz zrozumieć, dlaczego dziecko zachowuje się tak, a nie inaczej;
- ...planujesz diagnozę pedagogiczną;
- ...chcesz zrozumieć proces uczenia się;
- ...kształtujesz u dziecka podwaliny pod złożone procesy psychiczne, takie jak czytanie, pisanie i umiejętności arytmetyczne.

Źródło: Opracowanie własne M. Oleksy-Zborowska, 2018.

ce pochodzące ze stawów i mięśni, ma znaczenie przy kształtowaniu świadomości położenia własnego ciała w przestrzeni, planowaniu celowych ruchów i kształtowaniu tego, że ruchy z czasem stają się automatyczne, na przykład wchodzenie po schodach. Układ nerwowy każdego z nas nie odbiera bodźców w sposób neutralny. Od indywidualnych predyspozycji i czynników, takich jak choćby poziom zmęczenia czy wcześniejsze doświadczenia zależy, w jaki sposób zorganizuje odpowiedź na te bodźce, czyli w jaki sposób się zachowamy czy jaka emocja w nas powstanie. Te odpowiedzi rozciągają się na kontinuum od zbyt słabych do zbyt mocnych w stosunku do obiektywnej oceny bodźców, które je wywołały (od typu podreaktywnego do typu nadreaktywnego). Dlatego, szczególnie w przypadku dzieci, których układ nerwowy jest niedojrzały, można powiedzieć, że nasz mózg może spłatać nam figła i podpowiedzieć nam zachowanie czy emocję nijak nieprzystającą do sytuacji. Zdarza się to każdemu. Są jednak dzieci, które w takiej rzeczywistości funkcjonują cały czas – mają problem z integracją sensoryczną – ich układy nerwowe konstruują reakcje zbyt mocne lub zbyt słabe niemal cały czas. Na skutek tego funkcjonowanie dziecka jest niewydajne, nie daje spodziewanego efektu, jest frustrujące dla niego i dla otoczenia. To z kolei przekłada się na trudności emocjonalne i społeczne, te zaś powodują stan, w którym uczenie się i rozwój poznawczy nie są optymalne. Zatem trudności z integracją sensoryczną mogą być podstawą do znalezienia źródeł niepowodzeń szkolnych i przedszkolnych. Dlatego warto, by nauczyciele i rodzice dzieci w wieku przedszkolnym uświadamiali sobie, dlaczego prawidłowy rozwój integracji sensorycznej jest tak istotny.

Przyczyny zaburzeń integracji sensorycznej

Upraszczając, można wyróżnić dla potrzeb edukacji małego dziecka dwie grupy przyczyn zaburzeń integracji sensorycznej. Są to przyczyny związane z biologicznymi podstawami rozwoju, czynnikami prenatalnymi i okołoporodowymi oraz przyczyny cywilizacyjne związane ze stylem życia. Biorąc pod uwagę złożoność tych przyczyn, warto podkreślić, jak bardzo ważna jest współpraca rodzin dzieci i nauczycieli w szukaniu źródeł niepowodzeń w edukacji. Gdy nauczyciele i rodzice szukają genezy trudności na gruncie integracji sensorycznej, warto, by dokonali wspólnej obserwacji dziecka w różnych warunkach – w domu i w sytuacji szerszych kontaktów społecznych. Można zwrócić uwagę na takie aspekty, jak umiejętność koncentracji, umiejętność organizacji swoich działań przez dziecko, poczucie własnej wartości, umiejętność samokontroli, pewność siebie, predyspozycje do myślenia logicznego i abstrakcyjnego, skłonność do bycia rozkojarzonym oraz lateralizacja i umiejętność wykonywania ruchów naprzemiennych w motoryce dużej, a także ruchy oczu i głowy wraz z małą motoryką. Sygnałem, że dziecko ma trudności z brakiem integracji sensorycznej, może być też ogólnie pojęta niezdarność. O ile zostały wykluczone wady wzroku czy wady postawy, może niepokoić fakt, że dziecko jest niechlujne, ma trudności z precyzją ruchu, wydaje się, jakby nie potrafiło zaplanować tego, jaki ruch chce wykonać – takie zachowania można określić jako problemy z prakcją. Dlatego w przypadku diagnozy pedagogicznej najlepszym

terenem do diagnozy zaburzeń integracji sensorycznej jest plac zabaw i czas swobodnych zabaw dzieci, gdy nauczyciel może obserwować funkcjonowanie społeczne i emocjonalne dziecka.

W przypadku gdy pewne „dziwne” zachowania dziecka zaczynają mieć charakter utrwalony, gdy funkcjonowanie społeczne i emocjonalne wydaje się być dla dziecka pasmem trudności albo gdy pewnych nieadekwatnych reakcji na poziomie fizjologicznym nie da się wytłumaczyć niewłaściwym funkcjonowaniem narządów zmysłów, warto zasięgnąć porady specjalistów neurologii i psychologii.

* * *

Można powiedzieć, że najlepszym sposobem na wspieranie integracji sensorycznej jest wystanie dziecka na plac zabaw i danie okazji do swobodnej ekspresji ruchowej. Dziecko intuicyjnie wybierze taki rodzaj zabawy, która da mu bodźce potrzebne do rozwoju, na przykład bodźce grawitacyjne, związane z dotykiem, kontrolą postawy ciała i inne. Jednak gdy w dojrzewaniu układu nerwowego (w tym struktur mózgu) nastąpi jakieś zaburzenie, które zakłóci ten samoistny pęd do rozwoju, warto te zabawy przenieść do gabinetu terapeutycznego i wspólnie ze specjalistami zastanowić się, jaki rodzaj bodźców jest dziecku potrzebny. ■

Bibliografia

Bogdanowicz M., *Integracja percepcyjno-motoryczna. Teoria - diagnoza - terapia*, Centrum Metodyczne Pomocy Psychologiczno-Pedagogicznej, Warszawa 2000.

Charbicka M., *Integracja sensoryczna przez cały rok*, Difin, Warszawa 2017.

Godwin Emmons P., McKendry Anderson L., *Dzieci z zaburzeniami integracji sensorycznej*, Liber, Warszawa 2007.

Jodzis D., *Dysfunkcje integracji sensorycznej a sprawność językowa dzieci w młodszym wieku szkolnym*, Harmonia Universalis, Gdańsk 2013.

Kranowitz C.S., *Nie-zgrane dziecko w świecie gier i zabaw. Zajęcia dla dzieci z zaburzeniami przetwarzania sensorycznego*, Harmonia Universalis, Gdańsk 2012.

Maas V.F., *Uczenie się przez zmysły*, Harmonia Universalis, Gdańsk 2016.

Yack E., Aquilla P., Sutton S., *Tworzenie więzi poprzez integrację sensoryczną*, Harmonia Universalis, Gdańsk 2014;

Magdalena Oleksy-Zborowska – nauczycielka edukacji przedszkolnej i wczesnoszkolnej, członek Gardnerowskiego Stowarzyszenia Edukacyjnego, autorka poradników metodycznych dla nauczycieli, pakietów edukacyjnych dla wczesniej edukacji oraz artykułów, w których propaguje wykorzystywanie doświadczeń wielozmysłowych.

**czy wiesz,
że dzieci
mogą polubić
muzykę klasyczną**

**konspekty zajęć
z płytą CD i zestawem
pomocy dydaktycznych**

**zamów
na**

www.blizejprzedszkola.pl/sklep